

WYMAGANIA Z ZAKRESU BEZPIECZAŃSTWA I HIGIENY PRACY I OCHRONY ŚRODOWISKA

1. Obszar zastosowania.

Wymagania w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy, ochrony środowiska oraz ochrony przeciwpożarowej w oparciu o przepisy prawa krajowego, polskie normy, przepisy wewnątrz zakładowe oraz dyrektywy europejskie jako standardy minimalne.

2. Odpowiedzialność Dostawcy / Podwykonawcy

O ile w zamówieniu nie zostanie uregulowane inaczej, wszystkie prace winny być wykonane pod kierownictwem lub nadzorem osoby uprawnionej na miejscu do reprezentowania Dostawcy / Podwykonawcy oraz odpowiedzialnej osoby w jego imieniu. Podwykonawca ma obowiązek zapewnić stały nadzór nad pracownikami i prowadzonymi robotami przez osobę posiadającą kwalifikacje wymagane przepisami prawa pracy, przepisami branżowymi oraz posiadającą wiedzę i umiejętności niezbędne do bezpiecznej organizacji i prowadzenia prac. W przypadku konieczności czasowego opuszczenia miejsca wykonywania prac, osoba odpowiedzialna za nadzór nad prowadzonymi robotami i pracownikami zobowiązana jest do wyznaczenia zastępcy na okres swojej nieobecności. Dostawca / Podwykonawca jest zobowiązany przestrzegać obowiązujących zasad i przepisów odnośnie bezpieczeństwa i higieny pracy, ochrony środowiska, ochrony przeciwpożarowej oraz wewnętrznych uregulowań Zamawiającego, w tym w szczególności instrukcji IP-01 - Szczegółowa instrukcja organizacji bezpiecznej pracy w STOEN OPERATOR (wraz z załącznikami). Podwykonawca / Dostawca zobowiązuje się, że będzie organizować i wykonywać prace realizowane w ramach przedmiotu UMOWY w sposób zapewniający bezpieczne i higieniczne warunki pracy.

Dla przedsięwzięć budowlanych określonych w Art. 21a ustawy z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane Dostawca / Podwykonawca przed rozpoczęciem wykonywania prac ma obowiązek opracować Plan Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia (plan BIOZ) oraz dostarczyć wykaz wszystkich pracowników Dostawcy / Podwykonawcy, którzy będą wykonywać pracę na obiektach STOEN OPERATOR – załącznik nr 1, a następnie uzgodnić go ze Służbą BHP Zamawiającego oraz Inspektorem Nadzoru danego przedsięwzięcia budowlanego / kierownikiem projektu / koordynatorem. W zestawieniu mają być również uwzględnieni dalsi Podwykonawcy / Dostawcy.

Dostawca / Podwykonawca oraz jego pracownicy muszą znać znaczenie oznaczeń dotyczących bezpieczeństwa w miejscu wykonywania pracy.

Zastosowanie mają przepisy:

Rozporządzenie Ministra Energii z dnia 28 sierpnia 2019 roku w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy przy urządzeniach energetycznych oraz inne regulacje i przepisy BHP.

3. Dostawcy / Podwykonawcy

W sytuacji, gdy Dostawca decyduje się zrealizować zadanie przez osoby trzecie lub z osobami trzecimi („Podwykonawcy“), jest on zobowiązany do uzyskania pisemnej zgody Zamawiającego jeszcze przed rozpoczęciem prac. W tym celu Dostawca najpóźniej w terminie 10 dni przed rozpoczęciem realizacji zadania przedstawi na piśmie dane oraz dokumenty założycielskie przedsiębiorcy (tzn. KRS, NIP, regon, wpis w ewidencji działalności gospodarczej).

Dostawca / Podwykonawca zobowiązany jest dostarczyć do Zamawiającego (Służby BHP) wypełniony załącznik nr 1 „Wykaz pracowników zatrudnionych w firmie..... przy pracach realizowanych dla STOEN OPERATOR”.

W załączniku nr 1 „Wykaz pracowników zatrudnionych w firmie.....” należy uwzględnić również dalszego Podwykonawcę, Dostawcę zaakceptowanego przez STOEN OPERATOR. W razie nieprzestrzegania przepisów BHP, zasad obowiązujących w STOEN OPERATOR za nieprzestrzeganie przepisów odpowiada główny Podwykonawca / Dostawca. Ww. wykazy mają być na bieżąco aktualizowane i dostępne w czasie realizowanych prac służbie BHP. Osoby nie uwzględnione w dokumencie nie mają prawa świadczyć pracy na robotach wskazanych przez Zamawiającego.

Zamawiający może odmówić udzielenia zgody na realizację zadania przez Podwykonawców, tylko gdy zaistnieją istotne powody, które mogą mieć niekorzystny wpływ na prawidłową realizację zadania

lub jeśli jest to zastrzeżone w Wymaganiach Ofertowych. W przypadku gdy Podwykonawca / Dostawca lub firmy świadczące pracę na rzecz ww. podmiotów nie przestrzegają przepisów bhp lub Instrukcji IP-01 wykonawca może odstąpić od umowy, zerwać warunki umowy lub przerwać pracę. Dostawca jest odpowiedzialny za realizację prac zgodnie z przepisami bezpieczeństwa i higieny pracy, ochrony środowiska, ochrony przeciwpożarowej). Dostawca jest odpowiedzialny za wykroczenia ze strony Podwykonawcy przeciwko niniejszym warunkom jak i za swoje własne wykroczenia, dlatego zlecając wykonanie prac Podwykonawcy. Dostawca odpowiada za to, aby Podwykonawca zobowiązał się na piśmie do przestrzegania niniejszych warunków oraz się do nich stosował. Powyższe należy stosować łącznie z punktami dotyczącymi podwykonawstwa zapisanymi w Umowie i OWZiP.

4. Ochrona przeciwpożarowa

Dostawca zobowiązany jest do:

Ustalenia zagrożeń pożarowych występujących w miejscu prowadzenia prac i zaznajomić z tymi zagrożeniami osoby wykonujące prace.

Ustalenia rodzaju przedsięwzięć mających na celu niedopuszczenie do powstania i rozprzestrzeniania się pożaru / wybuchu i zaznajomić z tymi przedsięwzięciami osoby wykonujące prace.

Przekazywania pracownikom informacji o pracownikach wyznaczonych do wykonywania działań w zakresie zwalczania pożarów i ewakuacji pracowników.

Zapewnienia wykonywania prac wyłącznie przez osoby do tego uprawnione i posiadające odpowiednie kwalifikacje.

Sporządzenia protokołu zabezpieczenia przeciwpożarowego prac i uzyskania akceptacji tego protokołu przez osobę nadzorującą i/lub inspektora ppoż. Zamawiającego.

Dostawca zobowiązany jest po zakończeniu prac do poddania kontroli miejsca, w którym prace były wykonywane oraz rejonów przyległych.

Zastosowanie mają przepisy:

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 kwietnia 2006 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów z późniejszymi zmianami .

5. Wykonanie zlecenia

Dostawca może rozpocząć wykonawstwo prac dopiero wówczas, jeżeli Zamawiający usługi dokonał wprowadzenia odpowiedzialnej osoby ze strony Dostawcy / Podwykonawcy. Zamawiający może zarządzić przerwanie prac np. z powodu nieprzestrzegania przez Dostawcę i / lub jego Podwykonawcę przepisów dotyczących bezpieczeństwa pracy, ochrony przeciwpożarowej, ochrony środowiska. Zamawiający zastrzega sobie prawo do zastosowania szczególnych działań, przy rażących lub wielokrotnie powtarzających się naruszeniach przepisów bezpieczeństwa pracy, ochrony środowiska i ochrony przeciwpożarowej, do wypowiedzenia umowy włącznie.

6. Uprawnienia Służby BHP

Służba BHP uprawniona jest do wykonywania czynności kontrolnych na terenie obiektów STOEN OPERATOR na których wykonywane są prace przez Dostawców i Podwykonawców (w tym: ważności badań, szkoleń i kwalifikacji pracowników z załącznika nr 1). Służba BHP jest uprawniona do wstrzymania pracy Dostawców i Podwykonawców w przypadku zagrożenia zdrowia i życia zgodnie z zapisami: **Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 2 września 1997 r. w sprawie służby bezpieczeństwa i higieny pracy** z późniejszymi zmianami. Pracownicy Służby BHP w trakcie kontroli mają prawo wydawania zaleceń usunięcia uchybień i nieprawidłowości w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy oraz kontroli ich wykonania. W przypadkach rażącego naruszenia przepisów BHP Służba BHP ma prawo wstrzymać pracę Podwykonawcy / Dostawcy.

7. Ocena zagrożenia

Dostawca / Podwykonawca ocenia ryzyko zawodowe występujące przy wykonywanych pracach, w szczególności przy doborze wyposażenia stanowisk i miejsc pracy oraz zmianie organizacji pracy. Podczas oceny ryzyka zawodowego uwzględni wszystkie czynniki środowiska pracy występujące przy wykonywanych pracach oraz sposoby wykonywania prac.

Dostawca / Podwykonawca prowadzi dokumentację oceny ryzyka zawodowego oraz zastosowanych niezbędnych środków profilaktycznych. Dokument potwierdzający dokonanie oceny ryzyka zawodowego powinien uwzględniać w szczególności:

- opis ocenianego stanowiska pracy, w tym wyszczególnienie:
 - a) stosowanych maszyn, narzędzi i materiałów,
 - b) wykonywanych zadań,
 - c) występujących na stanowisku niebezpiecznych, szkodliwych i uciążliwych czynników środowiska pracy,
 - d) stosowanych środków ochrony zbiorowej i indywidualnej,
 - e) osób pracujących na tym stanowisku,
- wyniki przeprowadzonej oceny ryzyka zawodowego dla każdego z czynników środowiska pracy oraz niezbędne środki profilaktyczne zmniejszające ryzyko,
- datę przeprowadzonej oceny oraz osoby dokonujące oceny.

Dostawca / Podwykonawca powinien posiadać powyższe materiały w miejscu wykonywania pracy i udostępnić je na żądanie Zamawiającego. Odpowiedzialność za prawidłowość oraz właściwość oceny zagrożenia oraz za działania podjęte w wyniku powyższej oceny na rzecz jego pracowników ponosi wyłącznie Dostawca / Podwykonawca.

Dostawca / Podwykonawca jest zobowiązany do przekazania pracownikom informacji o:

- zagrożeniach dla zdrowia i życia występujących na poszczególnych stanowiskach pracy i przy wykonywanych pracach w tym o zasadach postępowania w przypadku wystąpienia awarii i innych sytuacja zagrażających zdrowiu i życiu pracowników,
- działaniach ochronnych i zapobiegawczych podjętych w celu wyeliminowania lub ograniczenia zagrożeń dla zdrowia i życia występujących na poszczególnych stanowiskach pracy.

Zastosowanie mają przepisy:

Art. 226 Ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. - Kodeks pracy.

7.1 Dostawca / Podwykonawca jest zobowiązany wdrożyć i stosować LMRA (ocena ryzyka w ostatniej chwili) Załącznik nr 2.

LMRA - to ocena zagrożeń dla zdrowia i życia, którą przeprowadza w miejscu pracy pracownik, bezpośrednio przed rozpoczęciem wykonywania zadania.

LMRA obejmuje analizę czterech pytań przez pracownika przed przystąpieniem do pracy:

- a/ Czy rozpoznajesz wszystkie zagrożenia w miejscu pracy?
- b/ Czy posiadasz niezbędny sprzęt oraz informacje jak zadanie powinno być wykonane?
- c/ Czy posiadasz wszystkie niezbędne środki ochrony osobistej?
- d/ Czy jesteś gotowy emocjonalnie i fizycznie do wykonania pracy?

Celem wykonania LMRA jest wyeliminowanie zdarzeń potencjalnie wypadkowych i wypadków. Materiały dokształcające z LMRA dostępne są w komórce BHP.

8. Badania lekarskie, kwalifikacje, uprawnienia oraz szkolenia z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy

Zabronione jest dopuszczenie do prac pracowników Dostawcy / Podwykonawcy realizowanych dla STOEN OPERATOR bez ważnych badań lekarskich wymaganych na danym stanowisku.

W zależności od wykonywanej pracy i otoczenia są stanowiska na których wykonywanie pracy jest możliwe wyłącznie przez pracowników legitymujących się dodatkowymi uprawnieniami kwalifikacyjnymi. Posiadanie uprawnień kwalifikacyjnych dotyczy Dostawcy / Podwykonawcy i jego pracowników pełniących funkcje Nadzoru / Dozoru oraz pracowników zatrudnionych przy obsłudze i eksploatacji niektórych maszyn i urządzeń, w szczególności:

- Kierowca pojazdów silnikowych
- Kierowca wózka jezdniowego
- Osoby pełniące samodzielne funkcje techniczne w budownictwie

- Obsłudze urządzeń elektrycznych (kwalifikacje do 1kV i powyżej 1 kV)
- Operatorzy maszyn budowlanych
- Osoby obsługujące urządzenia dźwigowe
- Obsługa urządzeń ciśnieniowych
- Osoby zatrudnione przy wykonywaniu prac spawalniczych
- Osoby dozoru - stanowiska pracowników technicznych i innych osób kierujących czynnościami osób wykonujących prace w zakresie obsługi, konserwacji, napraw, kontrolno-pomiarowym, montażu i stanowiska osób sprawujących nadzór nad eksploatacją urządzeń, instalacji i sieci,
- Osoby wykonujące prace w zakresie eksploatacji, obsługi, konserwacji, napraw, kontrolno-pomiarowym i montażu.
- Osoby wykonujące prace w technice prac pod napięciem

Pracownicy Podwykonawcy / Dostawcy mają obowiązek przy sobie posiadać dokumenty potwierdzające ich kwalifikacje.

Zastosowanie mają przepisy:

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy.

Rozporządzenie Ministra Gospodarki Pracy i Polityki Społecznej z dnia 28 kwietnia 2003 roku w sprawie szczegółowych zasad stwierdzania posiadania kwalifikacji przez osoby zajmujące się eksploatacją urządzeń, instalacji i sieci (Dz. U. nr 89 poz. 828 z póź. zm.).

Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 27 lipca 2004 r. w sprawie szkolenia w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy (Dz. U. nr 180 poz. 1860 z późn. zm).

9. Zarządzenie i koordynacja działań na rzecz bezpieczeństwa pracy

W razie, gdy jednocześnie w tym samym miejscu wykonują prace pracownicy zatrudnieni przez różnych pracodawców, pracodawcy ci mają obowiązek, zgodnie z art. 208 § 1, pkt. 1 – pkt. 4 Kodeksu pracy:

- współpracować ze sobą,
- wyznaczyć koordynatora sprawującego nadzór nad bezpieczeństwem i higieną pracy wszystkich pracowników zatrudnionych w tym samym miejscu pracy,
- ustalić zasady współdziałania uwzględniające sposoby postępowania w przypadku wystąpienia zagrożeń dla zdrowia lub życia pracowników,
- informować siebie nawzajem oraz pracowników lub ich przedstawicieli o działaniach w zakresie zapobiegania zagrożeniom zawodowym występującym podczas wykonywania przez nich prac.

Wyznaczenie koordynatora, nie zwalnia poszczególnych pracodawców z obowiązku zapewnienia bezpieczeństwa i higieny pracy zatrudnionym przez nich pracownikom.

10. Środki ochrony indywidualnej oraz odzież i obuwie robocze.

Dostawca ma obowiązek zapewnienia swoim pracownikom odzieży i obuwia roboczego oraz środków ochrony indywidualnej adekwatnych do występujących zagrożeń, zgodnie ze standardami obowiązującymi w STOEN OPERATOR oraz obowiązek ich stosowania podczas wykonywania prac. Środki ochrony indywidualnej należy przed ich zastosowaniem sprawdzić pod względem ich stanu oraz czasookresu używania zgodnie z zaleceniami producenta. Środki ochrony indywidualnej mają posiadać oznakowanie CE, dla których producent lub jego upoważniony przedstawiciel wystawił deklarację zgodności WE. Odzież i obuwie robocze dostarczone pracownikom mają spełniać wymagania określone w Polskich Normach. Zabrania się użytkowania środków ochrony indywidualnej bez ważnej legalizacji, certyfikacji, uszkodzonych. Dostawca nie może dopuścić pracownika do pracy bez środków ochrony indywidualnej oraz odzieży i obuwia roboczego, przewidzianych do stosowania na danym stanowisku pracy.

Zastosowanie mają przepisy:

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 z późn. zm.), rozdział IX.

10.1 Narzędzia stosowane przy eksploatacji.

Dostawca odpowiedzialny jest za stosowanie narzędzi posiadających oznakowanie CE, oraz spełniających wymagania w dziedzinie bezpieczeństwa i ochrony zdrowia do wymagań zgodnych z rozporządzeniem w sprawie minimalnych wymagań dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy w zakresie użytkowania maszyn przez pracowników podczas pracy. Narzędzia powinny posiadać aktualną Instrukcję Obsługi, dokumentację techniczną wraz z udokumentowanymi przeglądami,

a pracownicy zapoznani z treścią dokumentu. W przypadku stosowania drabin należy posiadać dokumenty potwierdzające przeprowadzanie kontroli technicznych. Elektronarzędzia muszą być poddawane przeglądom oraz pomiarom oporności. Wszystkie maszyny wyprodukowane przed 2003 rokiem muszą być dostosowane z zasadami minimalnych wymagań maszyn. Niesprawny sprzęt ma być wycofywany z terenu robót.

Zastosowanie mają przepisy:

Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 30.10.2002 r. w sprawie minimalnych wymagań dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy w zakresie użytkowania maszyn przez pracowników podczas pracy z późniejszymi zmianami.

10.2 Dźwigi, pomosty podnoszące, podnośniki elektryczne, pojazdy z urządzeniem do transportu poziomego oraz ciężarówki.

Wszyscy kierowcy (operatorzy) pojazdów muszą mieć niezbędne uprawnienia (np. prawo jazdy, udokumentowane zdolności obsługi pojazdów) oraz stosować się do obowiązującego Kodeksu Ruchu Drogowego.

Zabrania się wjazdu na teren robót sprzętu niesprawnego technicznie oraz uszkodzonego.

Podczas podwieszania ładunków ma być wyznaczona osoba która przeszkolona jest z zakresu hakowy, sygnalista.

Minimalne odległości zbliżenia w powietrzu od urządzeń elektroenergetycznych lub ich części znajdujących się pod napięciem wskazujące strefę prac w pobliżu napięcia nie wymagające zastosowania dodatkowych środków zabezpieczających.

Napięcie znamionowe urządzenia elektroenergetycznego lub instalacji elektrycznej	Strefa prac w pobliżu napięcia nie wymagająca zastosowania dodatkowych środków zabezpieczających
1	2
kV	cm
≤1	od 5 do 30*
3	od 65 do 112
6	od 65 do 112
10	od 65 do 115
15	od 65 do 116
20	od 65 do 122
30	od 65 do 132
110	od 110 do 200
220	od 250 do 300

Zastosowanie mają przepisy:

Rozporządzenie Ministra Energii z dnia 28 sierpnia 2019 roku w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy przy urządzeniach energetycznych oraz inne regulacje i przepisy BHP.

Jeżeli powyższe odstępstwa nie mogą być zachowane, należy wyłączyć napięcie. W przypadku, gdyby wyłączenie napięcia nie było możliwe, należy dalsze postępowanie ustalić z Zamawiającym (np. przy dopuszczalnych procedurach prac pod napięciem).

10.2.1 Korzystanie z dźwigów, pomostów podnoszących, podnośników elektrycznych, pojazdy z urządzeniem do transportu poziomego Zamawiającego

W sytuacji, gdy podczas wykonywania prac personel Dostawcy będzie obsługiwał dźwigi, pomosty podnoszące, podnośniki elektryczne lub pojazdy z urządzeniem do transportu poziomego i pionowego Zamawiającego usługę, Dostawca winien w terminie co najmniej na 14 dni przed rozpoczęciem prac przekazać listę osób mających obsługiwać wyżej wymieniony sprzęt Zamawiającemu.

10.2.2 Korzystanie z pomostów podnoszących w obszarze linii napowietrznych z nieosłoniętymi elementami znajdującymi się pod napięciem do 1 kV.

Pomosty podnoszące, stosowane podczas prac wykonywanych w pobliżu znajdujących się pod napięciem nieosłoniętych elementów o napięciu znamionowym do 1 kV, muszą posiadać izolację odpowiednią do napięcia znamionowego instalacji. Pomosty podnoszące muszą posiadać aktualne badania izolacji dla określonej wartości napięć.

10.2.3 Stosowanie dźwigów oraz pomostów podnoszących w obszarze zamkniętych obiektów energetycznych z nieosłoniętymi częściami roboczymi o napięciu znamionowym powyżej 1 kV,

Podczas prac wykonywanych w obszarze zamkniętych obiektów energetycznych z nieosłoniętymi elementami o napięciu znamionowym powyżej 1 kV, należy przygotować dźwigi oraz pomosty podnoszące z koszem w taki sposób, aby całe urządzenie mogło zostać włączone do urządzenia uziemiającego znajdującego się w danym obiekcie energetycznym i uziemione. Dźwig lub pomost podnoszący z koszem musi posiadać co najmniej jeden stały punkt uziemiający i nie może wykazywać żadnej izolacji. Podczas wykonywania prac należy uziemić dźwig lub pomost podnoszący.

Wszelkie prace prowadzone z wykorzystaniem sprzętu podnoszącego na obszarze obiektu energetycznego w pobliżu czynnych elementów znajdujących się pod napięciem muszą być uzgodnione i nadzorowane przez osoby wskazane przez Zamawiającego.

10.3 Rusztowania robocze, urządzenia zabezpieczające, osłony i bariery.

Rusztowania i ruchome podesty robocze powinny być wykonywane, montowane i eksploatowane zgodnie z dokumentacją producenta albo projektem indywidualnym. Użytkowanie rusztowania jest dopuszczalne po dokonaniu jego odbioru przez kierownika budowy z uprawnieniami konstrukcyjno - budowlanymi lub uprawnioną osobę, odbiór rusztowania potwierdza się wpisem w dzienniku budowy lub w protokole odbioru technicznego.

Dziennik budowy lub w protokół odbioru technicznego rusztowania powinien zawierać:

- 1) nazwę użytkownika rusztowania,
- 2) przeznaczenie rusztowania,
- 3) wykonawcę montażu rusztowania z podaniem imienia i nazwiska albo nazwy oraz numeru telefonu,
- 4) dopuszczalne obciążenia pomostów i konstrukcji rusztowania,
- 5) datę przekazania rusztowania do użytkowania,
- 6) oporność uziomu,
- 7) terminy kolejnych przeglądów rusztowania.

Na rusztowaniu lub ruchomym podeście roboczym powinna być umieszczona tablica określająca wykonawcę montażu rusztowania lub ruchomego podeścia roboczego (z podaniem imienia i nazwiska albo nazwy i numeru telefonu) oraz dopuszczalne obciążenia pomostów i konstrukcji rusztowania lub ruchomego podeścia roboczego.

Rusztowania i ruchome podesty robocze powinny:

- 1) posiadać pomost o powierzchni roboczej wystarczającej dla osób wykonujących roboty oraz do składowania narzędzi i niezbędne; ilości materiałów,
- 2) posiadać stabilną konstrukcję dostosowaną do przeniesienia obciążeń,
- 3) zapewniać bezpieczną komunikację i swobodny dostęp do stanowisk pracy,
- 4) zapewniać możliwość wykonywania robót w pozycji nie powodującej nadmiernego wysiłku,
- 5) posiadać poręcz ochronną,
- 6) posiadać pionowe komunikacyjne,
- 7) powinno być uziemione i posiadać instalację piorunochronną elementów metalowych.

Rusztowania i ruchome podesty robocze powinny być każdorazowo sprawdzane, przez kierownika budowy lub uprawnioną osobę, po silnym wietrze, opadach atmosferycznych oraz działaniu innych czynników, stwarzających zagrożenie dla bezpieczeństwa wykonania prac, i przerwach roboczych dłuższych niż 10 dni oraz okresowo, nie rzadziej niż raz w miesiącu. Należy prowadzić przeglądy codzienne, dekadowe, doraźne i zgodnie z przepisami dokumentować.

Rusztowania zakotwiczone do konstrukcji budynku muszą posiadać dokumentację dotyczącą badania wrywania kotew.

Rusztowania przejezdne powinny być zabezpieczone co najmniej w dwóch miejscach przed przypadkowym przemieszczeniem, droga przemieszczania rusztowań przejezdnych powinna być wyrównana, utwardzona, odwodniona, a jej spadek nie może przekraczać 1%.Przemieszczanie rusztowań przejezdnych, w przypadku gdy przebywają na nich ludzie, jest zabronione.

Osoby zatrudnione przy montażu i demontażu rusztowań oraz monterzy ruchomych podestów roboczych powinni posiadać wymagane uprawnienia oraz stosować wymagane urządzenia zabezpieczające przed upadkiem z wysokości.

Montaż, eksploatacja i demontaż rusztowań należy prowadzić zgodnie z obowiązującymi przepisami.

Zastosowanie mają przepisy:

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Z 2006 r. Nr 156, poz. 1118, z późn. zm.).
Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 6 lutego 2003 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy podczas wykonywania robót budowlanych (Dz.U. z 2003 Nr 47 poz. 401) z późniejszymi zmianami .

10.4 Drabiny i stopnie.

Przy pracach na drabinach na wysokości do 2 m nad poziomem podłogi lub ziemi nie wymagających od pracownika wychylania się poza obrys urządzenia, na którym stoi, albo przyjmowania innej wymuszonej pozycji ciała grożącej upadkiem z wysokości, należy zapewnić, aby:

- drabiny oraz inne urządzenia były stabilne i zabezpieczone przed nie przewidywaną zmianą położenia oraz posiadały odpowiednią wytrzymałość na przewidywane obciążenie.

Dopuszcza się wykonywanie robót malarskich przy użyciu drabin rozstawnych tylko do wysokości nie przekraczającej 4 m od poziomu podłogi. Drabiny należy zabezpieczyć przed poślizgiem i rozsunięciem się oraz zapewnić ich stabilność.

Drabiny przenośne powinny być stosowane zgodnie z ich przeznaczeniem, w sposób nie stwarzający zagrożeń dla ich użytkowników i osób przebywających w pobliżu. Wymagania bezpieczeństwa przy stosowaniu drabin są określone w przepisach w sprawie minimalnych wymagań dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy w zakresie użytkowania maszyn przez pracowników podczas pracy.

Praca na drabinach ma być prowadzona zgodnie z wytycznymi w instrukcji pracy na wysokości obowiązującej w STOEN OPERATOR.

Zastosowanie mają przepisy:

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 września 1997 r. w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy (tekst jednolity: Dz.U. 2003 r. Nr 169 poz. 1650 z późn. zm.).

Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 6 lutego 2003 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy podczas wykonywania robót budowlanych (Dz.U. z 2003 Nr 47 poz. 401).

Drabiny przenośne powinny spełniać wymagania określone w Polskich Normach.

11. Niebezpieczne materiały wykorzystywane w pracy i hałas.

W przypadku wykonywania prac przy użyciu materiałów niebezpiecznych Dostawca / Podwykonawca odpowiada za bezpieczeństwo zarówno w miejscu pracy, jak i w jego pobliskim otoczeniu, w tym za zapewnienie bezpieczeństwa osób postronnych.

Przyjmując zamówienie Dostawca / Podwykonawca potwierdza, że dysponuje pełną wiedzą i doświadczeniem koniecznym do wykonania prac prowadzonych z użyciem materiałów niebezpiecznych w ramach zlecenia.

Dostawca / Podwykonawca odpowiedzialny jest za to, aby również jego Podwykonawcy dysponowali wymaganą specjalistyczną wiedzą fachową i doświadczeniem koniecznym do wykonania czynności przy użyciu materiałów niebezpiecznych.

W przypadku, gdy Dostawca / Podwykonawca naruszy obowiązki określone w wymaganiach prawnych dotyczących prac przy użyciu materiałów niebezpiecznych, Zamawiający może odmówić odbioru pracy Dostawcy / Podwykonawcy względnie natychmiast wstrzymać prace.

Przy czynnościach wykonywanych z użyciem materiałów niebezpiecznych, Dostawca / Podwykonawca na życzenie Zamawiającego zobowiązany jest do przedłożenia przed rozpoczęciem prac sporządzonej oceny zagrożenia wraz z kartami charakterystyki substancji niebezpiecznych wykorzystywanych w pracach.

Niedopuszczalne jest stosowanie niebezpiecznych materiałów, substancji i niebezpiecznych preparatów chemicznych bez posiadania aktualnego spisu tych materiałów, substancji i preparatów oraz kart charakterystyki substancji niebezpiecznych

Dostawca / Podwykonawca jest obowiązany informować pracowników o właściwościach fizycznych, chemicznych i biologicznych niebezpiecznych materiałów stosowanych w miejscu pracy oraz o sposobach bezpiecznego ich stosowania i postępowania z nimi w sytuacjach awaryjnych.

Dostawca / Podwykonawca jest obowiązany w szczególności:

- ograniczyć do minimum liczbę pracowników narażonych na czynniki szkodliwe dla zdrowia,
- ograniczyć do minimum występowanie materiałów niebezpiecznych w środowisku pracy,
- zapewnić stosowanie środków ochrony zbiorowej, a gdy narażenie nie może być zlikwidowane w inny sposób - środków ochrony indywidualnej,
- określić w instrukcjach lub w ocenie zagrożenia odpowiednie zasady postępowania w razie powstania nieprzewidzianych sytuacji powodujących zagrożenia dla pracowników i / lub osób postronnych,
- zapewnić oznaczenie miejsc stwarzających ryzyko dla zdrowia pracowników i/lub osób postronnych, związane z występowaniem materiałów niebezpiecznych, poprzez umieszczenie w miejscach narażenia na te czynniki odpowiednich napisów i znaków ostrzegawczych.

W przypadku czynności, przy których występuje możliwość wzajemnego zagrożenia należy przedłożyć na co najmniej dziesięć dni roboczych przed rozpoczęciem prac listę materiałów niebezpiecznych, które mają być użyte przez Wykonawcę lub też jego Podwykonawców. Poza tym Dostawca / Podwykonawca ma obowiązek przechowywania na miejscu wykonania usługi oceny zagrożenia wraz z kartami charakterystyki materiałów niebezpiecznych. Pracownicy muszą być zapoznani z treścią dokumentu. Materiały mają być składowane zgodnie z przepisami prawa oraz producenta.

Dostawca usuwa pozostałości wykorzystanych przez siebie materiałów niebezpiecznych własny koszt i na własną odpowiedzialność.

Dostawca zadba o to, aby poziom ciśnienia akustycznego (LpA) na obszarze wykonywanej pracy nie przekraczał wartości 80 db(A) wzgl. max. Peak 135 dB(C). W przypadku, gdy taki poziom nie będzie mógł być dotrzymany, Dostawca ustala zgodnie z Pkt. 7 odpowiednie działania ochronne dla swoich pracowników. W ramach obowiązku koordynacji Dostawca podejmuje odpowiednie ustalenia z Podwykonawcą i dalszymi Dostawcami oraz z Zamawiającym.

Zastosowanie mają przepisy:

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 z późn. zm.) art. 220 – art. 225.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 9 września 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy związanej z występowaniem w miejscu pracy czynników chemicznych z późniejszymi zmianami.

Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 12 czerwca 2018 r. w sprawie najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy z późniejszymi zmianami.

12. Osobiste wyposażenie ochronne.

Dostawca/podwykonawca zapewni swoim pracownikom, stosownie do oceny zagrożenia, niezbędne osobiste wyposażenie ochronne, które ma być stosowane zgodnie z przeznaczeniem.

Oprócz ustawowych wymogów, stosowane osobiste wyposażenie ochronne zabezpieczające przed upadkiem musi spełniać następujące warunki techniczne:

- Zasadniczo należy stosować asekuracyjne trzykrotnie samoblokujące się zatrzaśniki przy osobistym wyposażeniu ochronnym zabezpieczającym przed upadkiem. W razie konieczności obsługi jedną ręką, dozwolone są zatrzaśniki podwójnie samoblokujące się.
- Zatrzaśniki, które nie spełniają w/w warunków nie mogą być stosowane.
- Istnieje obowiązek bezwzględного używania i stosowania zabezpieczeń pionowych i poziomych zamontowanych na obiektach STOEN OPERATOR.

Każdy pracownik pracujący na wysokości ma obowiązek stosowania się do instrukcji prac na wysokości (IP-24-2013 wyd. 1) obowiązującej na terenie działania Zamawiającego.

13. Procedura zatwierdzania planu BIOZ.

Dostawca / Podwykonawca przed rozpoczęciem wykonywania prac ma obowiązek opracować Plan Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia (plan BIOZ), zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami **Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. 2023.682 – tj.) i przepisami wykonawczymi.**

Plan BIOZ wymagany jest przy realizacji następujących prac:

- prace na GPZ, RPZ, RSM w zakresie prowadzenia prac w pobliżu urządzeń pod napięciem
- prace na wysokości realizowane na obiektach energetycznych, technicznych i administracyjnych
- prace związane z budową nowych obiektów budowlanych oraz modernizowanych
- prace związane z rozbiórką obiektów budowlanych
- inne prace :

Opracowany plan BIOZ oraz załącznik nr 1 „Wykaz pracowników zatrudnionych w firmie..... przy pracach realizowanych dla STOEN OPERATOR ” przed przystąpieniem do pracy należy uzgodnić ze Służbą BHP i osobą nadzorującą (inspektor nadzoru, kierownik projektu, koordynator) ze strony Zamawiającego.

14. Profilaktyczne badania medycyny pracy.

Dostawca / Podwykonawca nie może dopuścić do pracy pracownika bez aktualnego orzeczenia lekarskiego stwierdzającego brak przeciwwskazań do pracy na określonym stanowisku pracy (**Kodeks Pracy - Art. 229**).

15. Transport i składowanie.

Składowanie materiałów budowlanych powinno odbywać się tylko w wyznaczonych miejscach odpowiednio wyrównanych do poziomu, utwardzonych i odwodnionych, w sposób zabezpieczający przed przewróceniem, zsunięciem lub rozsunięciem się stosów materiałów. Niedozwolone jest opieranie składowanych materiałów o parkany, budynki, słupy linii napowietrznych.

W zakresie transportu i składowania materiałów można korzystać jedynie z wyznaczonych przez Zamawiającego miejsc przez niego wyznaczonych.

Nie wolno zastawiać dróg ewakuacyjnych i dróg pożarowych. Składowane materiały, urządzenia nie powinny uniemożliwiać lub ograniczać dostęp do gaśnic i urządzeń przeciwpożarowych oraz źródeł wody do celów przeciwpożarowych.

16. Przygotowanie miejsc pracy i placów budowy.

W przypadku prac wykonywanych w pobliżu urządzeń energetycznych znajdujących się pod napięciem Dostawca ma stosować zapisy wymagane w Instrukcji IP – 01 obowiązującej w STOEN OPERATOR.

Dostawca /podwykonawca każdorazowo przedkłada przez rozpoczęciem prac plan BIOZ do zaopiniowania służbie BHP Zamawiającego.

Sprawy nie objęte w niniejszym punkcie reguluje **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane** oraz instrukcje wewnętrzne Zamawiającego, z którymi Dostawca zobowiązany jest się zapoznać.

17. Alkohol i inne środki odurzające.

Na terenie zakładu i na terenie wykonywania prac obowiązuje zakaz wnoszenia i spożywania napojów alkoholowych, narkotyków i innych środków odurzających. Zabrania się również wejścia na teren zakładu / teren pracy osobom będącym pod wpływem alkoholu, narkotyków lub innych środków odurzających.

Dostawca / Podwykonawca jest zobowiązany do przestrzegania powyższych zasad natomiast Zamawiający w każdej chwili ma prawo skontrolować stan trzeźwości osób przebywających na terenie zakładu i terenie wykonywania prac przez Dostawcę / Podwykonawcę.

18. Zgłaszanie awarii i wypadków.

W przypadku wystąpienia awarii energetycznej w zakresie napięć nN SN i WN każdorazowo należy powiadomić Dyspozycję (NK-M). Zgłoszenie awarii powinno określać miejsce powstania awarii, rodzaj uszkodzeń, źródło/sprawcę powstania awarii oraz ewentualne osoby poszkodowane.

Każdy pracownik, który zauważył wypadek lub dowiedział się o nim, jest obowiązany natychmiast udzielić pomocy poszkodowanemu pracownikowi i zawiadomić o wypadku przełożonego pracownika oraz komórkę BHP w: EON Polska, STOEN OPERATOR, E.ON Polska Operations, EON Polska IT Support, EON Polska Solutions.

Podwykonawca / Dostawca ma obowiązek informować zamawiającego i Służbę BHP - STOEN OPERATOR o potencjalnych wypadkach.

Zastosowanie mają przepisy:

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 lipca 2009 r. w sprawie ustalania okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy (Dz.U. z 2009 r, Nr 105 poz. 870 z późn. zm.).

Ważniejsze telefony :

Telefon alarmowy

Tel. 112

Służba BHP STOEN OPERATOR

Tel. 664 408 838

Tel. 539 863 253

Dyspozycja STOEN OPERATOR

Tel. 22 821 38 11

22 821 38 13

22 821 38 14

22 821 51 11

22 821 52 11

Okręgowy Inspektor Pracy

ul. Płocka 11/13

Tel. 22 628 96 29

Prokuratura Okręgowa w Warszawie

Centrala Tel. 22 217 31 20

19. Ochrona środowiska.

Dostawca, w zakresie swoich obowiązków, jest odpowiedzialny za ochronę środowiska w miejscu realizacji prac objętych umową i w jego bezpośrednim sąsiedztwie. Przed przystąpieniem do robót, Dostawca podejmie niezbędne kroki w celu zabezpieczenia instalacji podziemnych i nadziemnych, a także komponentów środowiska naturalnego, takich jak gleba, zbiorniki i ciekły wodne, roślinność. Działania te powinny chronić przed ich uszkodzeniem lub zanieczyszczeniem w czasie realizacji robót.

W miejscu prowadzenia prac Dostawca nie może:

- gromadzić bezpośrednio na ziemi odpadów, które mogłyby powodować: zanieczyszczenie gruntu, wód podziemnych lub powierzchniowych, emisję pyłów lub odorów do powietrza,
- spalać odpadów,
- wylewać lub wysypywać jakichkolwiek substancji i preparatów chemicznych do kanalizacji, gruntu lub zbiorników wodnych,
- przechowywać zapasów paliwa i tankować pojazdów
- myć pojazdów i sprzętu,
- niszczyć roślinności i siedlisk zwierząt, wycinać drzew, krzewów, a także przycinać ich gałęzi bez wymaganego pozwolenia administracyjnego.

Postępowanie z odpadami: Dostawca zobowiązuje się do realizacji umowy w sposób, który gwarantuje zgodne z prawem postępowanie z odpadami. Dotyczy to każdego rodzaju odpadów, zarówno niebezpiecznych lub innych niż niebezpieczne zgodnie z zasadami określonymi dla wytwórców i posiadaczy odpadów w art. 16-31 ustawy z dnia 14 grudnia 2012 o odpadach (j.t. Dz.U. 2023 poz. 1587); Wstępne magazynowanie odpadów na terenie budowy należy prowadzić zgodnie z wymaganiami Rozporządzenia Ministra Klimatu z dnia 11 września 2019 r. w sprawie szczegółowych wymagań dla magazynowania odpadów (Dz.U. 2020 poz. 1742);

Odpady mogą być przekazywane do dalszego zagospodarowania wyłącznie podmiotom posiadającym obowiązujące zezwolenia na zbieranie odpadów;

Dokumenty potwierdzające ilość i rodzaje wytworzonych odpadów oraz sposób postępowania z odpadami, w tym karty ewidencji odpadów, należy przedłożyć Zamawiającemu na żądanie w trakcie realizacji prac, w wersji elektronicznej lub na wydrukach, a komplet tych dokumentów (kopie) dołączyć do dokumentacji odbiorowej.

Incydenty środowiskowe

Wszystkie incydenty środowiskowe, jak np. wycieki paliw i olejów z pojazdów i maszyn budowlanych do gruntu, wycieki farb lub rozpuszczalników, uszkodzenia roślin chronionych, zanieczyszczenie cieków wodnych - muszą być zgłaszane do Zamawiającego w formie pisemnej nie później niż w ciągu 12 godzin od momentu zaistnienia incydentu.

Należy bezzwłocznie poinformować wszystkie osoby znajdujące się w rejonie powstałego zagrożenia i rozpocząć ewakuację

Wszystkie wycieki substancji niebezpiecznych należy neutralizować z wykorzystaniem środków ochrony ekologicznej np. dostępnego na budowie sorbentu mineralnego i hermetycznie zamykanych pojemników.

W przypadku wystąpienia incydentu środowiskowego o dużej skali szkodliwości dla środowiska, należy niezwłocznie zawiadomić służby ratunkowe tj. Straż pożarną pod nr tel. 998 lub 112.

W przypadku spowodowania przez Dostawcę nadzwyczajnego zagrożenia środowiska, zobowiązany jest on do zorganizowania akcji usuwania skutków tego zagrożenia oraz pokrycia kosztów poniesionych na przywrócenie środowiska do stanu sprzed szkodami, które spowodował.

20. Skutki prawne w przypadku naruszenia przepisów.

W przypadku naruszenia postanowień niniejszego załącznika przez Dostawcę lub Podwykonawcę ponoszą oni solidarną odpowiedzialność w stosunku do wymiennych wszystkich spółki: EON Polska, **STOEN OPERATOR**, E.ON Polska Operations, E.ON Polska Solutions, E.ON Polska IT Support za szkody rzeczywiste, a także utracone korzyści będące następstwem ich działań bądź zaniechań. Powyższe nie ogranicza odpowiedzialności Dostawcy i Podwykonawcy przewidzianej przez przepisy prawa powszechnie obowiązującego.

Załącznik nr 1

Wykaz pracowników zatrudnionych w

firmie.....

przy pracach realizowanych dla STOEN OPERATOR

Lp.	Imię Nazwisko	Stanowisko	Data ważności badań lekarskich	Kwalifikacje do prac na wysokości termin ważności	Data szkolenia wstępnego BHP	Data ostatniego szkolenia okresowego BHP	*Osoba upowazniona TAK / NIE	Instruktaż stanowiskowy data	Posiadane kwalifikacje zakres i termin ważności / pkt. 8 wymagań /

Niniejszym oświadczam, że ww. pracownicy posiadają aktualne badania lekarskie, w tym praca na wysokości, są przeszkoleni w zakresie BHP i P.POŻ oraz są zatrudnieni legalnie. Niniejszym zobowiązuję się, że przed przystąpieniem do prac na obiekcie Wykonawca zapozna wszystkich pracowników wchodzących w skład zespołów pracowniczych z aktualną szczegółową instrukcją organizacji bezpiecznej pracy przy urządzeniach elektroenergetycznych (IP-01) w STOEN OPERATOR oraz zapisami Planu Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia (BIOZ).

UWAGI:
(podpis Pracodawca/Kierownik , data , pieczętka)

Wersja elektroniczna dokumentu dostępna jest pod adresem e-mail: r.orzechowski@stoen.pl , krzysztof.rzepinski@stoen.pl , marcin.cieslewicz@eon.pl

Wykaz pracowników w oryginale wraz z planem BIOZ składa się do komórki BHP w STOEN OPERATOR.

Wykaz należy aktualizować na bieżąco.

* Upoważnienie przez Pracodawcę zewnętrznego do prac eksploatacyjnych przy urządzeniach energetycznych: Podstawa prawna:

Rozporządzenie Ministra Energii z dnia 28 sierpnia 2019 roku w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy przy urządzeniach energetycznych oraz inne regulacje i przepisy BHP.

Co to jest LMRA (ocena ryzyka w ostatniej chwili)?

LMRA to ocena zagrożeń, którą przeprowadzasz w miejscu pracy bezpośrednio przed rozpoczęciem wykonywania zadania.

Co powinna obejmować:

1. rozpoznanie wszystkich zagrożeń prac szczególnie niebezpiecznych np.: elektryczne, prace na wysokości i inne zagrożenia np.: ruch uliczny, ryzyko potknięcia, pogodę, itp.;
2. weryfikację doboru odpowiedniej organizacji, technologii oraz środków ochronnych;

Dlaczego tego potrzebujecie?

Wykonanie LMRA może wyeliminować zdarzenia wypadkowe (incydenty).

Zawsze traktuj swojego kolegę i współpracownika, tak jakby był on członkiem rodziny rozpoczynającym pracę.

Co byś mu powiedział, aby upewnić się, że jest bezpieczny?

Jak to powinno wyglądać?

Stoen Operator idąc wzorem innych spółek w Grupie E.ON opracowała LMRA na potrzeby własnej działalności.

Stoen Operator zaproponował własne rozwiązanie i wdrożył LMRA do stosowania w terenowych zespołach pracowniczych.

Kto powinien wykonać LMRA?

Choć każdy może przeprowadzić ocenę ryzyka w ostatniej chwili przed wykonaniem pracy, to metoda ta jest przeznaczona głównie dla **pracowników** planujących wykonanie pracy w warunkach stwarzających ryzyko incydentu/wypadku.

LMRA krok po kroku

U podstaw LMRA leży świadomy przegląd środowiska pracy, w którym pracownik będzie wykonywać zadania.

Przed rozpoczęciem pracy pracownik odpowiada na 4 poniższe pytania:

Środowisko:

Czy rozpoznaję wszystkie zagrożenia dla mnie lub dla innych?

Sprzęt:

Czy posiadam niezbędny sprzęt oraz informacje?

Ja Zewnętrzne:

Czy podjąłem/am wszystkie niezbędne środki ochronne?

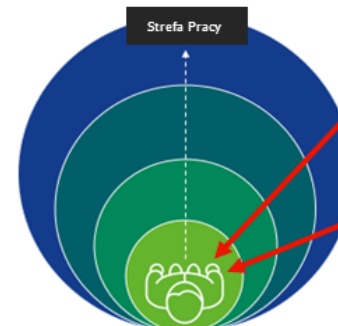
Ja Wewnętrzne:

Czy jestem gotowy/a fizycznie i emocjonalnie?

Ocena ryzyka w ostatniej chwili (LMRA)

strefa pracy / otoczenia wokół sprzętu do pracy / informacje zewnętrzne
wewnętrzne

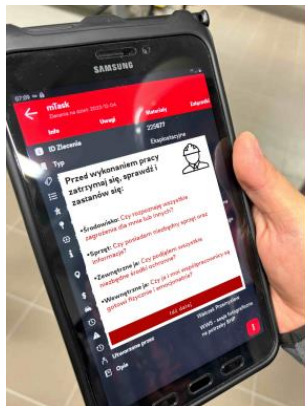
Decyzja

START
Wykonam pracę w sposób bezpieczny

STOP !
Odmawiam wykonywania niebezpiecznej pracy
Informuję przełożonego

Robię krok w tył

Przykładowe rozwiązania LMRA w wersji papierowej lub elektronicznej stosowane w Stoen Operator.

Aplikacja mTask i LMRA

Pytania w ramach LMRA pojawiają się w systemie mTask na mobilnych urządzeniach (tablety, telefony), z których korzystają pracownicy terenowi.

Pracownik, zanim otrzyma dostęp do każdego, osobnego zlecenia, musi odpowiedzieć sobie na pytania z zakresu LMRA.

Pracownik nie może pominąć części związanej z LMRA. Dopiero po zakończeniu odpowiedzi na wszystkie pytania, system umożliwi rozpoczęcie wglądu w zlecenia.

Naklejki LMRA na skrzynkach narzędziowych

Aby zapewnić jak największą dostępność do procedury LMRA, dodatkowo wszystkie skrzynki z narzędziami, z których korzystają nasi pracownicy, mają naklejki LMRA.